

ВОДОГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Левковська Л.В., Сундук А.М., Добрянська Т.І.
Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України

У статті досліджуються теоретичні засади розвитку водогосподарського комплексу держави у площині сталості. Визначено варіанти реалізації стратегії сталого розвитку. Акцентовано увагу на дуальному характері водних ресурсів відносно засад сталості. Сформовано особливості взаємодії і контакту характеристик ВГК щодо виміру сталого розвитку, які можуть реалізовуватися у межах підтримки поточних параметрів комплексу та їх спрямування до площини сталості. Досліджено особливості розвитку комплексу у межах цих сценаріїв.

Ключові слова: водогосподарський комплекс, сталий розвиток, дуальний характер, взаємодія, сценарії розвитку.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про вагомий рівень впливу людини на навколишнє природне середовище. Для задоволення своїх поточних потреб людина використовує сучасні технології, винаходить нові матеріали, здійснює новітні розробки у різних сферах. Реалізація цих напрямів напрям пов'язана з природним середовищем та використанням його потенціалу. Протягом останніх десятиліть показники залученості природного середовища до сфери впливу людини набули грандіозних масштабів і з кожним роком тільки зростають. Подібні процеси завдають значної шкоди природі. Це обумовлюється тим, що, як влучно відзначив у цьому сенсі В.І. Вернадський, «людина стає потужною геологічною силою» [1] зі всіма наслідками цього процесу.

Однак, з іншої сторони, не можливо зупинити технічний і технологічний розвиток (навіть з огляду на стан навколишнього середовища). Важко собі уявити, щоб провідні держави світу або транснаці-

ональні компанії, з огляду на природні загрози, діяли злагоджено з метою поліпшення стану довкілля. Навіть Кіотський протокол, який є одним з провідних документів щодо запобігання змін клімату і збереження довкілля, виконується не повною мірою і не знаходить підтримки в окремих країнах світу. Чому це відбувається? Відповідь може бути такою, що основні суб'єкти, від яких залежить реалізація положень Кіотського протоколу (зменшення викидів в атмосферу) та інших глобальних документів, на поточному етапі розвитку не готові повною мірою надавати перевагу екології перед економікою.

Подібні процеси (як антропогенної дії на довкілля, так і намагання врегулювати їх) вагомо впливають на політику сталого розвитку, яка на сьогодні розглядається світовою спільнотою в якості базової платформи поліпшення характеристик довкілля у контексті вагомого антропогенного навантаження. У цьому контексті варто відзначити, що концепція сталого розвитку є одним з найбільш адекватних нау-

кових напрямів, реалізація якого дасть змогу досягти екологічно збалансованого розвитку при позитивних економічних результатах. Не зважаючи на постійну генерацію нових наукових напрямів, течій і засобів збалансування глобальних показників, принцип сталості дає змогу стабільного розвитку і зростання за умови збереження навколишнього середовища.

Наведені питання напряму впливають на розвиток водогосподарського комплексу (ВГК), який, у контексті свого функціонування, відчуває системну дію векторів впливу і намагається вибудувати відповідну стратегію. Враховуючи комплексний вплив наведених чинників, найбільш прийнятним варіантом подальшого розвитку комплексу є його позиціонування у вимірах сталості, що дасть змогу як задовольнити поточні потреби споживачів, так і зберегти природне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними фундаментальними працями, які дають уявлення про розвиток ВГК у вимірах сталості, є роботи відомих економістів, таких як Хвесик М.А., Голян В.А., Яцик А.В., Сташук В.А., Левковська Л.В. та ін. Зокрема, в роботі [5] подано оцінку базових характеристик розвитку відносно сталості. Розгляд галузевих особливостей подано в праці [7]. Однак, широкого кола досліджень, в яких мова йде про комплексний характер сталого розвитку, не спостерігається.

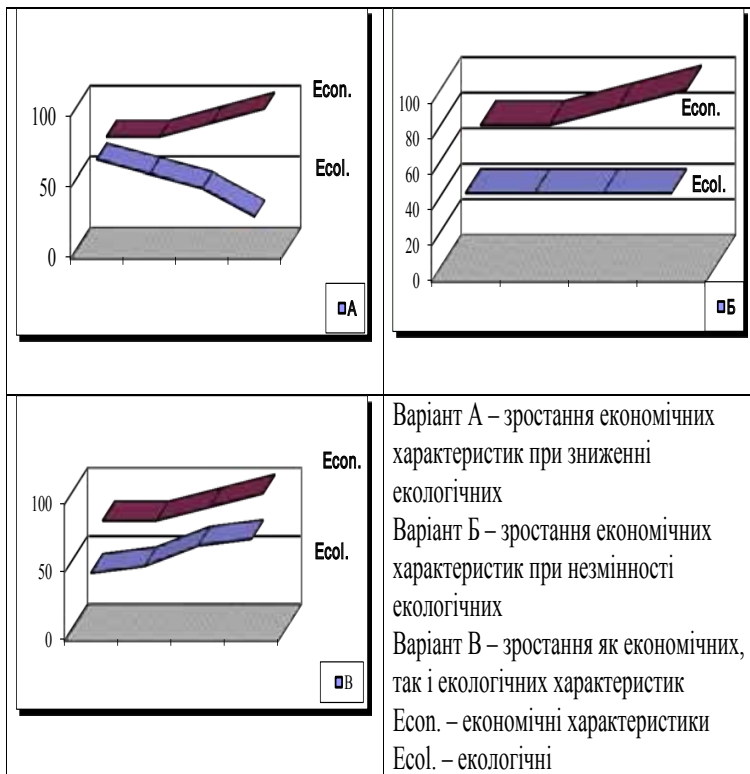

Рис. 1. Варіанти реалізації стратегії сталого розвитку (варіант А – недотримання сталого розвитку, варіанти Б-В – сценарії сталості)

Джерело: розроблено авторами

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження потребує системне обґрунтування можливостей розвитку ВГК у вимірах сталості з визначенням спеціалізованих галузевих ознак цього процесу.

Формулювання цілей статті. Відповідно, метою статті є формування теоретичних засад до концепції сталого розвитку та визначення шляхів її адаптації відносно ВГК з формуванням спеціалізованих підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можливо виділити значну кількість підходів до тлумачення поняття сталого розвитку. Однак, однією з фундаментальних рис, яка ідентифікує належність тієї або іншої стратегії до площини сталості, є забезпечення економічного зростання без шкоди навколишньому природному середовищу, що може відбуватися наступними шляхами: економічне зростання при незмінності екологічних характеристик і економічне зростання при підвищенні екологічних показників (рис. 1). Звичайно, найкращим варіантом видаються висхідні процеси для економіки і екології, однак, в реальному вимірі необхідним є хоча б зростання економіки при незмінних характеристиках екології.

Екологічний, економічний та соціальний фактори впливу на процес сталого розвитку. Проводячи аналіз наукових розробок у сфері сталого розвитку, визначено, що на сьогоднішній день існує значна кількість підходів до структури процесу забезпечення сталого розвитку. Під час проведення дослідження ми будемо орієнтуватися на концепцію роботи «Національна парадигма сталого розвитку України» ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» [5]. В роботі пропонується орієнтація на наступні складові сталого розвитку – екологічну, економічну та соціальну. Подібного підходу дотримуються і вчені «Інституту прикладного системного аналізу» НАН України та МОН України [6].

Виходячи зі структури сталого розвитку, водні ресурси та комплекс локалізуються у екологічній складовій. Хоча, якщо дотримуватися більш комплексного підходу, то можна диференціювати впливи по всіх наявних складових. На нашу думку, необхідно дотримуватися орієнтації на екологічну складову виходячи з того, що основою комплексу є водно-ресурсний елемент природного багатства.

В цілому важливо відзначити, що водні ресурси виступають однією з базових складових політики забезпечення сталого розвитку. Про важливість цих ресурсів наголошується в межах заключного документа Конференції ООН зі сталого розвитку 20-22 червня 2012 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія): «Ми визнаємо, що водні ресурси є одним з наріжних каменів стійкого розвитку, оскільки вони тісно пов'язані з рядом ключових загальносвітових проблем. Тому ми знов заявляємо про важливість обліку фактору водних ресурсів в контексті стійкого розвитку...» [4].

У роботі «Національна парадигма сталого розвитку України» також значні акценти робляться на водній складовій сталого розвитку. Зокрема, наголошується на тому, що «водні ресурси в системі забезпечення сталого розвитку України є стратегічним і життєво важливим природним ресурсом». Крім того, «...на сучасному етапі виникла необхідність формування і здійснення державної політики сталого водокористування, яка дасть змогу у визначені терміни вирішити комплекс нагальних проблем» [5, с. 16].

Крім того, доцільність переведення водного господарства на модель сталого розвитку зумовлюється

потребою гальмування несприятливих процесів щодо використання водно-ресурсного потенціалу та прискорення інноваційної модернізації матеріально-технічної бази водоспоживання. Питання є актуальним та необхідним щодо свого вирішення. Однак, на шляху реалізації воно стикається з різною природою організаційних та технічних процесів водокористування. Це обумовлюється секторальними відмінностями галузей економіки, специфічними рисами технологій, технічним рівнем інфраструктури тощо. На думку авторів дослідження, якщо вирішувати ці окремі напрями, то переведення водного господарства на засади сталого розвитку є проблемним. Виходом з ситуації є комплексні реформи [7].

Для кращого розуміння характеристик водних ресурсів у контексті сталості доцільно звернути увагу на дуальний характер самої проблеми: з однієї сторони водні ресурси виступають фактором сталого розвитку, а з іншої – потребують свого позиціонування у вимірах сталості. Можливо стверджувати, що у першому випадку водні ресурси розглядаються в якості активного суб'єкта, а в другому – здебільшого тяжіють до набуття ознак об'єкта, що перебуває в зоні дії сталості (рис. 2).

Рис. 2. Дуальний характер водних ресурсів щодо сталого розвитку

Джерело: розроблено авторами

А) водні ресурси як фактор сталого розвитку. Ця думка є провідною для всіх документів ООН у сфері водних ресурсів. Враховуючи значення водних ресурсів для населення, економіки, держав і регіонів вони зараховуються до числа тих ресурсів, від яких і залежить процес забезпечення сталості. Крім того, можливо констатувати, що серед всіх природних ресурсів водні визначаються вагомою пріоритетністю, враховуючи зростаючі темпи їх освоєння.

Б) необхідність побудови такої системи, щоб водні ресурси локалізувалися у вимірах сталості. Являючись одним із факторів сталого розвитку, водні ресурси одночасно і потребують своєї сталості. В чому це має прояв? Відповідь полягає у тому, що водні ресурси можуть визначитися як генерацією принципів сталості, так і їх рецепцією для забезпечення власного безпечного функціонування.

Водні ресурси, у контексті свого залучення до людської діяльності, починають позиціонуватися як елемент водогосподарського комплексу (ВГК). Таким чином, водогосподарський комплекс відображає і позиції водних ресурсів зокрема. У системі сталості це має важливе значення і дає змогу визначити системні засади екологічнозбалансованого розвитку комплексу.

Змістовні межі розуміння розвитку ВГК у контексті сталості окреслить тлумачення цього поняття. На нашу думку, сталий розвиток водогосподарського комплексу означає такий стан його систем, за якого будуть гармонізовані і дотримані належні показники його функціонування, задоволені базові потреби для економічного, соціального і екологічно-

го вимірів та забезпечена можливість їх майбутньої реалізації відносно ресурсів і послуг.

Сформовані теоретичні положення є позитивною рисою і дозволяють краще розуміти окремі аспекти розвитку ВГК. Однак, у значній кількості випадків реалії прикладного виміру не є такими однозначними. У зв'язку з цим визначимо можливості контакту між самим ВГК і засадами сталого розвитку. Для значної кількості випадків засади сталості не кореспондують з роботою комплексу, а існують автономно один від одного.

Логіка функціонування комплексу у контексті сталого розвитку наступна: комплекс, для забезпечення своєї сталості, має рухатися до площини сталого розвитку. У цьому відношенні можливі два основні сценарії розвитку подій: I сценарій – коли поточні показники комплексу є достатніми з точки зору сталості і не потребують втручання (в цьому випадку необхідно є проста підтримка наявних процесів) (рис. 3).

На нашу думку, такий шлях є малоімовірним та проблемним, враховуючи реалії сьогодення. Для переважної більшості випадків, якщо такий вектор розвитку і реалізовується, то тільки для окремих часових періодів (в основному незначних). Крім подібних часових проміжків, сталість можливо забезпечити і для окремих видів діяльності або територій. Наприклад, у процесі реалізації такого напрямку державної політики у сфері водних ресурсів як поліпшення можливостей повторного використання водних ресурсів для промислових підприємств. Відносно конкретних територій – водозабезпечення населення привізною водою тощо.

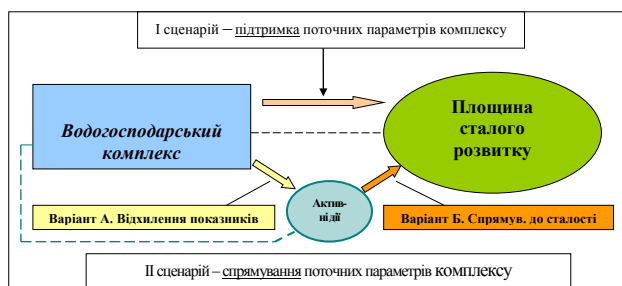

Рис. 3. Логічна схема взаємодії і контакту характеристик ВГК щодо виміру сталого розвитку

За умови успішності впровадження цих процесів та їх відповідності принципам сталості вони будуть сприяти утвердженню принципів сталого розвитку ВГК. Однак, це буде відбуватися в межах його окремих часових, галузевих або територіальних сегментів. Найкращим вектором сталого розвитку комплексу виступає єдина і одночасна активізація всіх його сегментів. Зрозуміло, що подібний сценарій є малоімовірним. Як свідчить аналіз досвіду країн Західної Європи, враховуючи їх економічний потенціал, навіть для їх водних систем рух до сталого розвитку визначається значними труднощами.

У окремих випадках можливо, щоб відбувалася компенсація одних напрямів розвитку комплексу за

рахунок інших, хоча подібні варіанти розвитку не повинні стати системними та постійними.

II сценарій – у випадку відхилення показників комплексу (варіант А) включається блок активних дій і, як наслідок, показники спрямовуються до площини сталості (варіант Б). Як бачимо, для другого сценарію характерні два ймовірні етапи – недотримання пріоритетів сталості та спрямування руху показників до цієї площини.

Недотримання вектору сталості означає відхилення показників розвитку комплексу від перспективних вимог. Якщо не активізувати дії по нормалізації ситуації, то кризові тенденції будуть тільки посилюватися.

Спрямування руху показників відбувається на основі активних дій, що передбачають можливості впливу на поточні параметри для їх корекції і подальшого спрямування до площини сталості. Активні дії використовують конкретний інструментарій впливу на індикатори розвитку комплексу. Активні дії можуть бути як автономним блоком заходів, так і визначатися зв'язками з ВГК.

Логічно виникає питання: а чи взагалі можливо забезпечити сталий розвиток ВГК України та його окремих складових, враховуючи складність процесу? Адже якщо для країн ЄС з високим рівнем розвитку процес не визначається реалістичністю, то які шанси нашої держави? На нашу думку, забезпечення сталого розвитку комплексу є досяжним. Основне для цього – існування чіткої ідеології та державної політики у цьому напрямі. За умови цього в процес «включатися» інші складові, що приймають участь у реалізації державної політики сталого розвитку. Крім того, є позитивний досвід реалізації проектів як на рівні держави, так і окремих галузей та територій. Важливо перенести ці напрацювання та підходи на решту напрямів, що і забезпечить загальний позитивний ефект. Зрозуміло, що необхідним чинником успішності реалізації сталості є належна ресурсна підтримка.

Наведена система повинна чітко функціонувати в територіальному аспекті. Враховуючи територіальні особливості, система їх акумулює і формує загальний профіль на рівні держави. Важливим питанням у цьому сенсі є можливість держави поліпшити характеристики регіональних складових. Це сприятиме покращенню роботи регіональних складових ВГК та локалізації його територіальних характеристик відповідно до принципів сталості.

Таким чином, в якості висновків можливо зазначити, що ВГК має свою специфіку, яку необхідно враховувати у процесі забезпечення сталого розвитку. Вибір шляху його підтримки в основному залежить від поточних характеристик і потребує спеціальних методів і підходів. Подальшими напрямками дослідження можуть бути такі, як обґрунтування шляхів забезпечення сталого розвитку комплексу з урахуванням ресурсних обмежень, розробка комплексу інструментів підтримки сталого розвитку, врахування регіональних елементів державної політики сталого розвитку.

Список літератури:

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление, Отв. ред. А. Л. Яншин, Москва, «Наука», 1991.
2. Левковська Л. Інвестиційне забезпечення сфери водокористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій: сучасна практика, пріоритети та методи / Л. Левковська, І. Трачук // Економіст. – 2014. – № 1. – С. 57-59.
3. Левковська Л. В. Концепт корпоративної соціальної відповідальності в Україні / Л. В. Левковська // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 3(24). – С. 89-95.
4. Майбутнє, якого ми хочемо: заключний документ Конференції ООН зі сталого розвитку 20-22 червня 2012 р., Ріо-де-Жанейро, Бразилія. – Ріо-де-Жанейро, 2012. – 66 с.

5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
6. Сталий розвиток регіонів України [Текст] / науковий керівник М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
7. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія] / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Кондор, 2007.

Левковская Л.В., Сундук А.Н., Добрянская Т.И.

Институт экономики природопользования и устойчивого развития
Национальной академии наук Украины

ВОДНОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОМПЛЕКС УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

В статье исследуются теоретические основы развития водохозяйственного комплекса государства в измерении устойчивости. Определены варианты реализации стратегии устойчивого развития. Акцентировано внимание на дуальном характере водных ресурсов относительно основ устойчивости. Сформированы особенности взаимодействия и контакта характеристик ВХК относительно устойчивого развития, которые могут реализовываться в рамках поддержки текущих параметров комплекса и их направления в плоскость устойчивости. Исследованы особенности развития комплекса в рамках этих сценариев.

Ключевые слова: водохозяйственный комплекс, устойчивое развитие, дуальный характер, взаимодействие, сценарии развития.

Levkovska L.V., Sunduk A.M., Dobryanska T.I.

Institute of environmental economics and sustainable development
National Academy of Sciences of Ukraine

WATER COMPLEX OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

The article explores the theoretical basis for the development of water sector of the state in the measurement of sustainability. Identify options for implementing the strategy of sustainable development. The attention is focused on the dual nature of water resources on the basics of sustainability. Formed features of interaction and contact characteristics of the water complex on sustainable development that can be implemented in support of the current parameters of the complex and their direction in the plane of sustainability. The features of the complex under these scenarios are formed.

Keywords: water complex, sustainable development, dual character interaction, scenarios.